

DOĞUMUNUN YÜZÜNCÜ YILINDA SARI HOCA (MEHMET RUHİ TURAN)

Remzi KAYA*

ÖZET

Mehmet Ruhi Turan aile itibariyle Saraybosnalıdır. Kendisi Bursa İnegöl'de doğmuştur. Ailesi daha sonra Orhaneli'ne hicret etmiştir. Sarı Hoca ilk öğretim ve medrese tahsilini burada yapar. Hoca kırk yaşından sonra Balıkesir Dursunbey ilcesine taşınmış, asıl hizmetlerini burada sürdürmüştür. Bu makalede hayatı, eserleri ve yaptığı hizmetleri bulacaksınız.

SUMMARY

In the year of 100th of birthday of Sarı Hoca

Mehmet Ruhi Turan's family came from Saraybosna but he was born in İnegöl. Then his family moved to Orhaneli. He (Sarı Hoca) got his first education and medrese degree in this town. He also moved to Dursunbey (a small town in Balıkesir) when he reached at the age of forty. His services and influence were great in this area. In this article you will see his life, works and services.

GİRİŞ

Bursa 6 Nisan 1326'da Orhangazi (ö.761/1360) tarafından alındıktan sonra Osmanlı Devleti için önemli bir merkez haline gelir.¹ Bu önemini devletin sonuna kadar korur. Bu zaman dilimi içinde İslâm'a büyük hizmetleri

* Yrd.Doç.Dr.; U.Ü.İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı

¹ Bursa'nın eski ismi Prusa'dır. Fethi ve ismiyle ilgili bk. İsmail Hakkı Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi, I/12; Türkiye Yay. İst. 1971. (I-VI); Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, Ötügen Yay. İst. 1977, I/265-266. (I-XIV)

olan birçok ilim adamları yetişmiştir.² Sarı Hoca Osmanlı ile Cumhuriyeti birleştiren bu alimlerin son halkalarından biridir. Çünkü Abdülhamid (1876-1909), Beşinci Mehmed (1909-1918), Vahidettin (1918-1922) ve Abdülmecid (1922-1924) olmak üzere dört padişah dönemini yaşamıştır.³ Doğumunun yüzüncü yıl münasebetiyle kendilerini rahmetle anıyoruz. Osmanlıların son dönemi ile Cumhuriyet döneminde yaşayan bir alim olmasından dolayı onun şahsında her iki dönemi bulmamız mümkündür. Ailesi balkanları, tahsili ve gençliği Osmanlıyı ilgilendirirken, yaşayışının büyük bölümü ve hizmetleri Cumhuriyeti kapsamaktadır. Hocaları ve ilim çevresi Osmanlı'nın son alimleri olması açısından o dönemin ilmini, örfünü ve kültürünü yansıtmaktadır. Hizmetleri, yaşayışı ve eğitimi zamanımız açısından iyi bir örnek teşkil etmektedir.

A. HAYATI (1899-1981)

1-Nesebi ve Doğumu

Sarı Hoca Efendinin ailesi Osmanlı'nın bir eyaleti olan Saraybosna'dandır. Babası Bosna'da Durak Bagovic soyundan Süleyman Beyin oğlu Derviş Selim Bey'dir. Balkanlar düşman tehdidine maruz kalmasından sonra ailesi Anadolu'ya gelip, Bursa'nın İnegöl ilçesine yerleşir.⁴ Meslekleri saatçilikdir. Selim Derviş Bey İnegöl'e geldiğinde hanımı vefat eder.⁵ Bunun üzerine aynı dönemde hicret eden Saraybosna'nın Tırvanık sancağından gelerek İnegöl'e yerleşen çarıkçı Salih ustanın kızı Habibe ile evlenir. Sarı Hoca ismiyle bilinen Mehmet Ruhi Turan 1899'da Habibe Hatun'dan dünyaya gelir. Altı yaşında iken babası Bursa'nın Orhaneli ilçesine yerleşir. Böylelikle onun çocukluk ve gençlik yılları burada geçmiş olur.⁶

2- Tahsili ve İlmî Durumu

Mehmet Ruhi Turan Hoca Orhaneli ilçesinde önce ibtidaiyye'yi bitirir. Babası Selim Derviş Bey tasavvuf ehli birisidir. Çocuklarının din eğitimi almalarını arzular. Bunun üzerine iki oğlunu Orhaneli'nde bulunan

² Konumuzla ilgili alimler arasında Muhammed Fenârî (ö.834/1430); Kudbuddin İznîkî (ö.821/1418); Molla Hüsrev (ö. 885/1480); Molla Gürânî (ö.893/1488), Bu alim Osmanlıların dördüncü Şeyhülislamıdır. Bk. Vasfî Raşid Seviğ, Osmanlı Şeyhülislamı, Ank. 1972, s. 8-10; İsmail Hakkı Bursavî (ö.1137/1725) gibi alimler bunlardan bir kaçıdır. Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Ömer Nasuhi Bilmen Tefsir Tarihi, s. 412,427,435; Sakıp Yıldız, Molla Gürânî Ve Tefsiri, İst. ts.

³ Bk. Zuhuri Danışman, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, (I-XIV) İsy. 1966, XIV/242.

⁴ Hocanın ailesi 1894 yılında Bursa'nın İnegöl ilçesine gelmişlerdir.

⁵ Torunları ninelerinin ismini bilmemektedir.

⁶ Bk. Bu bilgilerin büyük çoğunluğunu hocanın kendi el yazmasıyla yazdığı hatıratından istifade ettik. Osmanlıca bir eserdir. Bk. Sarı Hoca Hatırat, s.3-4.

medreseye gönderir.⁷ Hafız Ali Efendi orasının müderrisidir.⁸ Mehmet Ruhi bir sene gibi bir zamanda hafızlığını bitirir.⁹

Medrese tahsili 1914 Birinci Dünya Savaşına kadar devam eder.¹⁰ Savaşın çıkmasıyla Medresede bulunan büyük öğrenciler askere alınırlar. Bunun üzerine, eğitim ve öğretim sona ermek mecburiyetinde kalır. Bundan sonra tahsilini kendi kendine yapar. Bilemediği yerleri halkın arasında bulunan hocalara sorarak öğrenir. Hatıratında hocalarının isimleri zikredilmese de, hayatta bulunan talebeleri iki önemli alimden bahsederler. Birincisi İnegöl'de Murat Hocanın oğlu Ahmet Hoca Efendi. Diğeri Orhaneli'nde Hacı Yusuf adıyla bilinen Kara Mehmet Hoca Efendidir.¹¹ Her iki hoca da tasavvufa önem verdikleri anlaşılır. Bunlar, Sarı Hoca Efendinin geleceğine büyük yön vermişlerdir. Mehmet Ruhi Hocanın hatıratında tasavvufa geniş yer vermesi bu sahada eğitim aldığı hatırlatmaktadır. Zira, konuyla ilgili rivayetler talebesinde aynen yansımaktadır. Çünkü hocalarının tasavvufu diğer ilimleri bir birinden ayırmadıkları ileri sürülür. Sarı Hoca'nın hatıratında aynı görüş ve düşünceler mevcuttur. O da, İslâmî ilimleri bir bütün olarak değerlendirir.¹² Mehmet Ruhi Hoca takriben on yedi yaşlarında iken Fatih Müderrislerinden Murat Oğlu İbrahim başkanlığındaki bir heyet tarafından imtihan edilir. Bu imtihan neticesinde kendisine icazet verilir.¹³ Askerliğine kadar tahsil hayatı bu şekilde devam etmiş olur.

3-Evliliği ve Çocukları

Sarı Hoca Efendi askerliğini Bursa'da yaptıktan sonra Büyükorhan Merkez Camii'ne imam olur. Bu zaman içinde Muhsine isminde bir hanımla evlenir. Evlilikleri on altı sene sürer. Kırk yaşlarında iken hanımı rahatsızlık geçirerek vefat eder. Büyüğü on iki, küçüğü bir buçuk olmak üzere altı çocuğu kalır.¹⁴ Bu zaman içinde en büyük desteği annesidir. Hocanın ilimde

⁷ Hocanın okuduğu medrese hakkında Hoca'nın hatıratının dışında konuyla ilgili kaynaklarda bilgi verilmemiştir. Fakat yaptığımız araştırmada Medrese günümüze kadar gelebilmiş, Müftülük ve Kur'an Kursu olarak hizmet vermektedir. Bu bilgiler kaynaklarda yer almamaktadır. Bk. Mefail Hızlı, Bursa Medreseleri, İst. 1998; Cahid Baltacı, Osmanlı Medreseleri, İst. 1976.

⁸ Sarı Hoca'nın hatıratında yer verdiği hocalara diğer kaynaklarda rastlanamamıştır. Bk. Mehmet Tahir Efendi, Osmanlı Müellifleri, (I-III) İst.1338/1868; Çev. İsmail Özen, Meral Yay. İst. 1975; Sadık Albayrak, Son Devir Osmanlı Uleması (I-V) İst. 1981.

⁹ Sarı Hoca, Hatırat s.2.

¹⁰ Birinci dünya savaşı, 28 temmuz 1914'de çıkar. Bk. Zuhurî Danışman, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, (I-XIV) İst. 1986, XIV/242.

¹¹ Mehmet Hocanın Trabzon'dan gelip yerleştiği belirtilir. Fakat bu bilgiler kaynaklarda yer almaz. Bk. Mehmet Tahir Efendi, Osmanlı Müellifleri, (I-III) İst.1338/1868; Çev. İsmail Özen, Meral Yay. İst. 1975; Sadık Albayrak, Son Devir Osmanlı Uleması (I-V) İst. 1981

¹² Konuyla ilgili hocanın görüş ve düşünceleri işlenirken bilgi verilecektir.

¹³ Konuyla ilgili geniş bilgi sadece Hoca'nın hatıratında bulunmaktadır. Bk. Sarı Hoca, a.g.e., s.2.

¹⁴ Çocuklarının isimleri; Nuriye, Kütahyanın Emet ilçesinde yaşamaktadır. Sudiye, Elmas, Hasene, Hanife ve Hayriye'dir. Dursunbey ilçesinde oturmaktadırlar.

yükselmesi ve hayatındaki başarı bundan sonra kendini gösterir. Kırk yaşlarında Büyükorhan'dan ayrılarak Balıkesir'in Dursunbey ilçesine yerleşir. Orada Kireç Hoca ismiyle bilinen Hacı Mehmet Efendinin Hatice ismindeki kızıyla evlenir.¹⁵ İkinci hanımından da üç kızı ve bir oğlu olur.¹⁶ İki hanımdan dünyaya gelen evlatlarının sayısı ondur. Oğlu iyi bir hoca olup şehâvet ve ilim sahibi bir insandır. Dursunbey'de babasının yokluğunu arattırmaz.¹⁷ Hoca 1981 yılı Ramazan'ın yirmi yedisinde vefat eder.

B. HİZMETLERİ

Balıkesir civarında hoca denildiğinde dört isim akla gelir. İmam-ı Birgivi (ö.929/1523),¹⁸ Hasan Basri (ö.1384/1964),¹⁹ Gönenli Mehmet Efendi (ö.1411/1991)²⁰ ve Sarı Hoca'dır. Son üç alim Osmanlı Cumhuriyete taşıyan alimlerdir. Her birinin halkın gönlünde önemli bir yeri bulunmaktadır. Şüphesiz bu isimlerin dışında da hizmet edenler olmuştur. Fakat yukarıda belirtilen hocaların durumları diğerlerinden farklıdır. Onların hizmetleri sadece Balıkesir'le sınırlı kalmamıştır. İmam-ı Birgivi yazdığı eserleriyle İslâm alemine büyük hizmet etmiştir.²¹ Hasan Basri yazdığı Kur'an-ı Kerim Meali²² ve yetiştirdiği talebeleriyle, Gönenli Mehmet efendi talebeleri, kursları ve vaazlarıyla büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Sarı Hoca Efendi eserleri, talebeleri, kursları ve halka yaptığı hizmetleriyle İslâm'a büyük katkıda bulunmuştur. İncelememize konu olan hocanın hizmetlerini üç aşamada ele almamız mümkün olmaktadır.

1- Orhaneli'deki Hizmetleri

Elimizde Mehmet Ruhi Hoca'nın hizmetlerini belirten bir belge yoktur. Buraya almış olduğumuz bilgiler kendi yazdığı hatıratından, yaşayan

¹⁵ Mehmet Kireç Hoca o dönemde Dursunbey vaizidir. 1967'de vefat etmiştir.

¹⁶ İkinci hanımından olan çocuklarının isimleri, Müşerref, Şerafettin, Hadiye ve Müberra'dır.

¹⁷ Oğlu Dursunbey Carşı Camii müezziniğinden emekli olmuştur. Şimdi ise, dedelerinin mesleği olan saatçilik yapmaktadır.

¹⁸ Birgivi Balıkesir'de doğmuştur. Aslen Balıkesir, Kepsut ilçesinin Pektaşlarköyü'ndendir. Önemli bir Osmanlı alimidir. Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Ahmed Turan, Birgivi Ve Arapça Tedrisatında Yeri (Basılmamış Dr. Tezi); Emrullah Yüksel, Les Mehmet Birkevi (Basılmamış Dr.Tezi.) T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, VI/191-193.

¹⁹ Hasan Basri Çantay, Balıkesir'de doğmuştur. Kur'an-ı Hakim Ve Meali Kerim, Kırk Hadis Ve Mealleri, Fıkıh-ı Ekber, Akifnâne, Müslüman Yavrularına isimli eserleri bulunmaktadır. Bk. T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, VIII/218-219.

²⁰ Mehmet Üğütçü Reisü'l-Kurrâdır. Aslen Kırımlıdır. Gönende doğmuştur. Halk arasında gönenli Hoca olarak tanınır. Üsküdarlı Ali Efendi'nin vefatından sonra 1976'da Reisü'l-Kurrâ görevini üstlenmiştir. Son görevi Sultan Ahmet Camii'ndedir. Bk. T.D.V.İ. Ansiklopedisi, Gönenli Md.

²¹ Eserleri arasında; Tarikatü'l-Muhammediyye, el-Avâmilü'l-Cedide, İzhârü'l-esrar, Kifayetü'l Mübtelâ, Vasiyet Nâme.

²² Meali ilk olarak 1953'de basılmıştır. Üç cilt halindedir.

talebelerinden, halktan ve ailesinden elde ettiğimiz bilgilerdir. Dolayısıyla ilk kaynak olma özelliğini taşır. Kendi ifadelerine göre, tahsil hayatının belirli aşamasından sonra, Bursa'nın Büyükorhan²³ İlçesi Merkez Camii'ne imam olur.²⁴ Buradaki görevi bir nevi çıraklık eğitimidir. Orada yaşayan halktan öğrendiğimiz kadarıyla, akşamları ihtiyarları, gündüzleri gençleri okutur. Ayrıca kadın ve erkeklere belirli aralıklarla vaaz programı uygular. Normal halkın bilmekle sorumlu olduğu temel bilgileri onlara öğretir. Bu hizmeti 1939 yılına kadar devam eder.²⁵

2- Dursunbey'deki Hizmeti

Sarı Hoca hanımının ölümünden sonra, Dursunbey'den evlenerek oraya yerleşir. Burada bulunan Mollaoğlu Camiine halktan aldığı ücret ile imam olur. Bu görevi kısa sürer. Babasının oğlundan istediği talebe yetiştirmesidir. O, babasının vasiyetini yerine getirir. Dursunbey'de 1940-1950 yılları arasında müsait olan camilerde görev yaparak, talebe okutmaya ağırlık verir. Bu dönemde din eğitimine gerekli önem verilmez. Okutacak yeterli hoca da bulunmaz. Sarı Hoca kendine üç köy seçer. Dursunbey'in Bayıryüzü Güneyköyü, Karyağmazköyü ve Deliceköyü. Bu köylerde köy odalarında ve camiilerde eğitim yapılır. Güneyköyü merkez durumdadır. Orada ders verme imkanı olmayınca, diğer köylere talebeleriyle birlikte giderek, eğitim yapmaya çalışır. Söz konusu köylerin bir birlerine uzaklıkları yirmi beş otuz kilometredir.

Hoca Efendinin eğitim yaptırdığı köylerin durumları farklıdır. Yaşlılardan cahil olanları bile namaz kıldırarak durumdadırlar. Buralarda yetiştirdiği hocalar arasında Sadık Hoca, Nafiz Hoca ve Faik Hoca,²⁶ Ali Kaya,²⁷ İlyas Çakır²⁸ ve Hacı Süleyman efendi bunlardan bir kaçıdır. Sarı Hoca vefatından önce yerine en yaşlı talebelerinden Hacı Süleyman Efendi'yi bırakmıştır. O sessiz ve sakin bir insandır. Geniş bir İslâm kültürüne, Fıkıh ve Arapça bilgilerine sahiptir. Halk adamıdır. Onların dertleriyle ilgilenir. Kendisine soru sorulursa cevap verir. Boş yere konuşmayı sevmez. Sükût etmeyi tercih eder.²⁹ İsimlerini verdiğimiz hocalar Sarı Hoca'nın yetiştirdiği talebelerinden bazılarıdır. Arapça eğitiminde gramer ve metin ağırlıklı bir

²³ Büyükorhan o dönemde nahiyedir. 1990 senesinde ilçe olur.

²⁴ Bk. Sarı Hoca, a.g.e., s.6.

²⁵ Sarı Hoca. A. Esr. s. 8

²⁶ Dursunbey Güneyköyü'dendir. Sadık Hoca ve Nafiz Hoca vefat etmişlerdir. (ö.1969 ve 1972). Faik Hoca sağdır. Aynı köyde yaşamaktadır. Süleyman Efendi Dursunbey'in Ferah mahallesinde oturmaktadır.

²⁷ Bursa Hüdavendigâr Camii'nden emekli olmuştur. Bursa'da oturmaktadır.

²⁸ Bursa Namazgâh Camii'nden emeklidir. Bursa'da oturmaktadır.

²⁹ Hali hazırda Dursunbey'de yaşamaktadır. İyi bir alimdir. İlmiyle halka büyük hizmet etmektedir.

metot izlediği gözlenir. Kendi yazdığı sarf ve nahiv kuralları öğretildikten sonra metin üzerine ağırlık verir. Gerekli alıştırmalar metin üzerinde yapılır.³⁰

3- Balıkesir Vaizliği

Sarı Hoca 1951 yılında Balıkesir'de ramazan ayında vaaz eder. Aynı Ramazan içinde Hasan Basri Hoca Yeşil camiinde konuşma yapmaktadır. Sarı Hoca resmi görevli değildir. Resmi belgesi de bulunmaz. Bu durum bazı kişiler tarafından şikayet konusu olur. Bunun üzerine Ankara'ya çağrılır. O dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki (ö.1370/1951)'dir.³¹ Onun başkanlığında oluşan heyet huzurunda imtihan edilir. Bu imtihanda fetva kurulunu meşgul eden bir sorunun cevaplanması da istenir. Mehmet Ruhi Turan Hoca bu sorunun cevabını orada bulunan fıkıh kitabında yerini göstererek verir. Bu imtihan sonunda dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki, istediği vilayete müftü, fetva kurulunda başkan veya Diyanet İşleri Başkan Yardımcılığı görevlerinden birinin kendisine verilebileceğini ifade eder. Sarı Hoca Efendi resmi görev istemeyerek, kendisinin vaaz edebilmesi için belge verilmesini talep eder. Hocanın bu isteği üzerine, arzu ettiği yerde vaaz edebileceği şeklinde bir belge verilir. Bu belgeyi alan Sarı Hoca Efendi görevine kaldığı yerden devam eder.³² Balıkesir yöresinde Hasan Basri Hoca Efendi, Gönenli Mehmed Efendi ve Mehmet Ruhi Hoca büyük hizmetlerde bulunurlar.³³ 1986 yılında Diyanet İşleri Başkan yardımcısı Dr. Fahri Demir beyi ziyarette bulunmuştum. Benim Dursunbey'li olduğumu öğrenince ilk sorusu, Sarı Hoca hakkında olmuştur. Kendileri Hocayı, "Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde yetişen alim, kamil ve isimsiz kahraman biridir." şeklinde tarif etmiştir.

Hoca Efendi'nin kısa bir süre de Kütahya Bölcekköyü imamlığı vardır. Halktan aldığı ücret karşılığı, 1956-1960 yılları arasında orada imamlık yapar. Bu görev dört sene sürer. Kütahya ve çevresinde hayli talebeleri bulunmaktadır. Bölcekköyü yaşlıları onunla ilgili olarak, "önünde diz çökmeyen kalmadı" ifadesini kullanmaktadırlar.

4- Halka Yönelik Hizmetleri

Burada üzerinde durulması gereken önemli bir mesele halka yaptığı vaazlarıdır. Halka yaptığı konuşmaların planı ayrı bir önem taşımaktadır.

³⁰ Hoca'nın yazmış olduğu Arapça kitapları İmamı Birgivi'nin metodu doğrultusundadır. Daha özet halinde yazılmış el yazması eserlerdir. Eserler kütüphanemde mevcuttur.

³¹ Ahmed Hamdi Akseki 1947-1951 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı görevinde bulunur. Geniş bilgi için bk. Bolay, Süleyman Hayri, T.D.Vakfı İslâm Ansiklopedisi Akseki Md. II/293-295.

³² Diyanetten aldığı belge oğlunda bulunmaktadır.

³³ Balıkesir yöresinde bu üç hocayı tanımayan yoktur. Bu zatlar büyük sıkıntılara rağmen görevlerini sürdürmüşlerdir.

İşleyeceği konuyu defterine ana hatlarıyla önceden hazırlayarak, konuşacağı yörenin ve halkının durumunu göz önünde bulundurduğu anlaşılır. Bir konuşma anında söylenmesi gerekenler, halkın anlayacağı ölçülerde takdim edilir.³⁴ Bu hizmetleri Balıkesir, Kütahya, Sakarya, İzmir yöreleri ve kazalarında ömrünün son anlarına kadar devam etmiştir.³⁵

C. GÖRÜŞLERİ

Eserlerinden ve talebelerinden öğrendiğimiz kadarıyla Sarı Hoca Efendi bir ehli sünnet alimidir. İslâmî ilimlerde ayrılığı kabul etmez. Hayatına Hz. Peygamberi örnek almış, tebliğ ve yaşantısını bu doğrultuda yapmıştır. Kendisi bir gönül ehlidir. Fakat bu durumu öldükten sonra daha iyi anlaşılmuştur. Bir kenara çekilerek zikir ve tefekkürle hayatını geçirmemiştir. İlmi tercih etmiş, nafîle ibadetlerde gizliliği esas almıştır. Toplumun her kesime ulaşmış, ilmin vakarını korumayı bilmıştır. Bursalı bir zenginin "Hocam buraya gelir misin? bir mesele soracağım" sözlerine kızan Hoca Efendi, "*Mesele hocanın ayağına gelir hoca meselenin ayağına gitmez*" diyerek, gerekli cevabı vermesi dikkat çekicidir.³⁶

Mehmet Ruhi Turan Hoca insanları üç sınıfa ayırır:

a) *Avam sınıfı*. Bu tip insanlar İslâm'a ve onun emirlerine inanırlar. Yalnız dünya menfaatine öncelik verirler. Nefislerine kurban olurlar.³⁷

b) *Havas tabakası*³⁸. Bunların akıl ve bilgileri vardır. Korku ve ümit içinde bulunurlar. Hata yaptıklarında tevbe ederler. Enâniyet ve gurura kapılarak haksızlık yapabilirler. Halk bunlara tabi olduğu için halkın vebali bunların sırtındadır. Bunlar arasında ilminin kendine fayda vermediği halk nazarında alim bilinenler, cahil tarikatçılar, ehil ve adil olmayan bazı idareciler de bulunur. Enâniyet ve kibir içinde olan bu tip insanlar İslâm'ın hoş görü ve affetme geleneğinden mahrumdurlar.³⁹ Bu izahlarından sonra eserinde İslâm'a zarar verenleri üç maddede özetler. a) İlmiyle amel olmayan bilginler. b) Softalık taslayan cahil tarikatçılar. c) Halka zulmeden bazı hükümdar ve amirler.⁴⁰

³⁴ Bu bilgiler kendi ismini taşıyan torunu Mehmet Ruhi Bey'de mevcuttur. Torunu Dursunbey İmam Hatip Lisesi'nde edebiyat öğretmenidir.

³⁵ Sarı hoca her sene belirli yerlerde vaaz etmeyi tercih ettiği gözlenir. Balıkesir ilçelerinin içinde en fazla Edremit ve Havran yörelerinde bulunmuştur. Oralarda onu tanıyan eski dostlarından Hacı Arif Çağan ve Mehmet Ambarlı hayattadırlar. Hocayı hayırla yad etmektedirler.

³⁶ Bu hadiseye Bursa Ulu Cami emekli müezzini Mustafa Ayaz Bey şahid olmuştur.

³⁷ Bk. Sarı Hoca. A.g.e., s.5; Muhammed Mısıri, Mützekkin Nufus, s.51. Arslan Yay. İst. 1976.

³⁸ Has üstün olanlar, Seçkin kişiler, tarikat mensupları anlamlarında kullanılır. Doğan, Mehmet. Büyük Türkçe Sözlük, s. 473. İst 1996.

³⁹ Bk. Sarı Hoca. a.g.e., s. 5.

⁴⁰ Bk. Sarı Hoca, a.g.e., s.5.

c) *Hâssu'l Havas tabakası*. Bu tabaka içine nefsin esiri olmayan ilmiyle amil, kamil, adil ve hamele-i Kur'ân olan insanlar arasına gizlenmiş Allah dostlarıdır. Bunların hedefleri İslâm'a ve insanlığa hizmettir. Maksatları Allah'ın rızasını kazanmaktır.⁴¹ Bunların hallerinde gurur ve kibir bulunmaz. Halka hizmeti hakka hizmet olarak kabul ederler.⁴²

1- Tasavvufla İlgili Görüşleri

M. Ruhi Turan Hoca bir tasavvuf ehli ve bir gönül adamıdır. Fakat bu yönünü gizli tutmuştur. Ona göre manevi ilimler, Allah vergisidir. Allah dilediği kimselere bunu verir. Cahilden tarikatçı olmaz. Eserinde bunlara değinirken şu ifadelere yer verir.

*"Gece gündüz halkın gözü önünde zikir eden cahil insanlar vardır. Bunlar tarikatın edep ve sırlarını bilmezler. Beş vakit namazın inceliklerinden haberleri yoktur. Durmadan şeyhlerini methederler. Böyle olanlar, tarikata girmeyenin kurtulamayacağını söylerler. Halbuki İslâm'da böyle bir şey yoktur. Bu insanları anlamak zordur. Oysa, tarikat zor bir iştir. Gizli bir sırdır. Her Müslüman'ın yapması mümkün olmayabilir. Çünkü tarikat erbabına haramları işlemek küfürdür. Bu incelikler kul ile Allah arasında kalmalıdır. İnsanların göreceği şekilde nafile ibadet etmek riyâ olabilir. Allah insana taşıyamayacağı yükü yüklemes. Tarikatı da her insan taşıyamaz."*⁴³

Yukarıya aldığımız cümleler, Sarı Hoca'ya ait fikirlerdir. Genel anlamında tarikatı şöyle değerlendirir: *"Tarikat lideri Hz. Peygamberdir. Mürşid Kur'ân ve Sünnet'tir. Bundan sonra sahabenin yaşantısı önem kazanır. Hz. Peygamberden sonra İslâm beldelerinde farklı isimlerde tarikatlar oluşmuştur. Bunlar, İslâm'ın yayılmasına yardımcı olmuşlardır. Onlar arasında Kur'ân ve Sünnet'e uygun olanlar kötülenemez. Onların ilimlerinden istifade edilir. Önemli olan İslâm'a uygun olmalarıdır."*⁴⁴ Yukarıya aldığımız ifadelerden anlaşıldığına göre, Hoca bir tarikat mensubudur. İslâm'a uygun tarikatı savunmakta, yanlış tarikatın olabileceğini de düşünmektedir. Yüz elli sahifeden oluşan eserinde konuya geniş yer verir.⁴⁵ O bir şeyhte olması gerekenleri şu ifadelerle belirtir. *"Şeriatın hikmetinden başka bir şey görünmez. O mürtlerinin gönüllerini irşat etmekle meşgul olur. Zikir ve fikirlerden habersiz olan kişilerle anlamayacağı konulara*

⁴¹ Sarı Hoca, a.g.e., s.7.

⁴² Daha geniş bilgi için bk. Serrâc. Ebû Nasr, el-Luma, s.29,38,40, 413, 424; Kahire 1960; Uludağ, Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s.213; İst. 1991.

⁴³ Sarı Hoca, a.g.e., s.7.

⁴⁴ Sarı Hoca, a.g.e., s. 20.

⁴⁵ Bk. Sarı Hoca a.g.e., Vrk 20-24.

*girmezler.*⁴⁶ Hoca bu fikirleriyle karşısındaki insana göre, İsmâ'ı tebliğ etmek gerektiğini vurgulamaktadır. Yerli yersiz tasavvufi konulara girilmesini uygun bulmamaktadır.

2- Diğer İslâmî İlimlerdeki Görüşleri

Sarı Hoca Efendi bir Hanefî alimidir. Bütün görüşlerini ve fetvalarını bu doğrultuda vermektedir. İlimler arasında da bir ayırmda bulunmaz. Çok geniş bir kütüphaneye sahiptir. Tefsirde İsmail Hakkı Bursavî (ö.1137/1724), Râzî (ö.606/1209), Zemahşeri (ö.538/1149) ve Kâdî Beydâvî (ö.685/1286)'nin ilk baş vurduğu eserler arasında olduğu anlaşılır. Ruhul Beyan'a çok atıfta bulunur. Bununla birlikte kendine has bir üslupla ayetleri izah eder. Eserinde yer alan açıklamalardan iki tanesi örnek olarak vermek istiyorum.

a) Âl-i İmrân Suresi 200. ayetini; "*âmenû*" marifet, "*ısbirû*" şeriat, "*sâbirû*" tarikat, "*râbitû*" hakikat, "*ve'ttakû*" fenâfillah, "*tüflihûn*" bakâ billâh şeklinde açıklamaktadır.⁴⁷ Aynı ayeti elinin altından düşürmediği İsmail Hakkı Bursavî (ö.1137/1724)'nin tefsirinde bu şekilde tefsir edilmediği görünür. İsmail Hakkı Bursavî ayeti açıklarken, insanların karşılaşacağı hastalıklar, korku, meşakkat, harpler karşısındaki durumu, istek ve arzulara karşı alınacak tutum ve davranışlar karşısında sabrını dile getirir. Sarı Hoca'nın verdiği gibi bir mana vermez.⁴⁸

b) Hadid suresi 20. ayetini; "Ey kullarım biliniz ki dünya hayatının makul olmayan zevk ve kötü halleri laib'tir. Yani oyundur. Her çeşit oyunları oynamak zevke düşmek lehv'dir. Yani eğlencedir. Dünyanın çeşitli oyunlarına kapılıp aziz ömrünü beyhude yerlerde geçirmek "vezinetir." Yani süsü sevmektir. Gayri meşru olan ve dünya süslerinden zevk almak "tefahurdur." Yani aranızda öğünmedir. Halk arasında kendini beğenmek ve kendini üstün görme sevdasına kapılmak "tekâsür'dür." Yani mal, evlat, servet, zengin ve muteber olmada haris olmaktır..." Bu beş haslet Allah'ın sevmediği kötü huylardır, şekliyle izah eder.⁴⁹ Al-i İmran suresinin aksine, benzer açıklamalar Bursavî'de bulunmaktadır.⁵⁰ Dikkat edilirse, Hocanın ayetleri izah ediş şekli halkın anlayacağı sade bir dildir. Bununla birlikte, değişik tefsirlerden aldığı bilgileri kendi üslubuyla özdeşleştirmektedir.

⁴⁶ Sarı Hoca Vrk. 20.

⁴⁷ Sarı Hoca, a.g.e., s.71.

⁴⁸ Bk. Bursavî, İsmail Hakkı, Rûhu'l-Beyan, II/157-159.

⁴⁹ Sarı Hoca, a.g.e., s. 70.

⁵⁰ Bursavî, IX/369-370.

Hadis kitaplarını karıştırdığımızda kitaplarının içinde Gümüşhânevî'nin (ö.1311/1893)⁵¹ Ramuzü'l-ehâdis üzerinde yaptığı bir araştırmayı bulduk. Bu çalışma konu bazında bir tasniftir. Örneğin ölüm ve kabirle ilgili 169, kıyametle ilgili 89, ahir zananla ilgili 78. hadis, vs. olmak üzere toplan 116 konu çalışması yapmıştır.⁵² Dostluk konusuyla ilgili bilgi verirken de, insanın sakinmesi gereken düşmanları nefis, şeytan, aşırı istek ve arzu, dünya sevgisi olarak özetlemektedir.⁵³

D. ESERLERİ

Sarı Hoca'nın sağlığında basılan bir eseri yoktur. Bütün çalışmalarını kendi eliyle yazdığı şekliyle durmaktadır. İnşallah önümüzdeki günlerde başta hatıratı olmak üzere, diğer eserlerini halkın istifadesine sunmayı düşünmekteyim. Onunla ilgili ilk yapılan çalışma elinizdeki bu makale olmaktadır. Asrımız alimi olduğu için hakkındaki bilgiler kaynaklara geçmemiştir. Onunla ilgili bilgiler, kendi yazdıkları ve tanıyanlarında toplanmaktadır.⁵⁴ Sarı Hoca'nın çalışmaları üç başlıkta toplanabilir:

1-Vaazları

Belirli aralıklarla değişik yerlerde halka yaptığı vaazlar hacimli bir defterinde bulunmaktadır. Bu vaazların her biri ufak bir makale niteliğindedir.⁵⁵

2- Arapça ile ilgili çalışmaları

Bu eser sarf ve nahiv olarak iki kitaptan oluşmaktadır. Sarf el yazması olarak 161 sahifeden oluşmaktadır. Altı anabaşlık ve yedi tali başlık altında eserini tamamlamaktadır. Nahiv 106 sahifedir. On dört bölümden oluşmaktadır. Sarı Hoca kendine has bir üslûbuyla en kısa yoldan Arapça'nın gramerini öğretmeyi hedeflemektedir. Osmanlı döneminde okunan kitapların bir özeti mahiyetindedir. Birçok talebesinin elinde bulunmaktadır.

⁵¹ Ahmed Ziyâeddin, Bu eserinde 7101 hadis bulunur. Birçok hadis kaynağından faydalanarak derlemiştir. Önemli bir eserdir. Geniş bilgi için bk. İsmail Lütfi Çakan, Hadis Edebiyatı, İfav. Yay. İst. 1989. s. 131.

⁵² Hoca'nın yaptığı bu çalışmanın el yazma notları kütüphanemde bulunmaktadır.

⁵³ Bk. Sarı Hoc a.g.e., s.70.

⁵⁴ Bu çalışma esnasında görüşülmesi gerekenler bizzat gidilerek görülmüştür. Toplanan bilgiler ilmi kriterlere uygun bir şekilde seçilerek buraya alınmıştır. Kayın validem kızı olması münasebetiyle, hocamızı daha yakından tanıma imkânını bulmuşumdur.

⁵⁵ Vaazlarla ilgili defteri torunu Mehmet Ruhi Yılmaz Bey'de mevcuttur.

3-Hatıratı ve Makaleleri

Hatıratı el yazmasıyla yüz elli beş sahifeden oluşmaktadır. Eserine bir tercemeyi halle başlamakta, ailesi hakkında geniş bilgi verdikten sonra diğer ilimlere işaret etmektedir.⁵⁶ Söz konusu eseri makalelerinin toplamı niteliğindedir. Bu makalelerden bazılarının isimleri şunlardır:

- a) Ruh Nefis ilişkisi.
- b) Namazın Önemi.
- c) İnsanın Oluşumu
- d) İman, İslâm ve İhsan ilişkisi
- e) Müslümanların Düşmanları
- f) Velayet Evliya İlişkisi
- g) Şeriat Tarikat İlişkisi
- h) Marifetullah Nedir?
- i) Ahlak Kavramı
- i) Samimiyyet ve İhlas
- j) İslâm Tarihi ve Kaynakları
- k) İnsanın Yaratılışının Hikmeti.
- l) Beden Ruh İlişkisi
- m) Kalbin Mahiyeti
- n) Tefsir-Hadis İlişkisi.

Mehmet Ruhi Turan Hoca'nın kaleme aldığı makale nev'inden eserler bunlardan ibaret değildir. Bizim ulaşabildiklerimiz bunlardır. Oğlunda ve diğer talebelerinde başka çalışmalarının olması muhtemeldir.

SONUÇ

Sarı Hoca lakabıyla bilinen Mehmet Ruhi Turan Hoca Efendi 1899-1981 yılları arasında yaşamış, Osmanlının son dönemi ile Cumhuriyetin yetiştirdiği önemli alimler arasına girmeyi başarmıştır. Geçmiş ve geleceği iyi değerlendiren bir alimdir. Kendisi Ehl-i Sünnet alimidir. Hanefî mezhebinin uygulanmasını savunur. Geçmiş alimlerin hatalarının olabileceğini kabul etmekle birlikte, onlara saygı gösterilmesini arzular. Onları zamanlarında yaptığı hizmetleriyle değerlendirir. Okuttuğu öğrencilerine planlı çalışmayı tavsiye eder. Kendisi maddi sıkıntı çekmiş olsa da, İslâm'ın vakarını

⁵⁶ Bu makalede en çok hatıratından istifade ettik. Hayatıyla ilgili verdiğimiz bilgilerin asıl kaynağını hatıratı oluşturmaktadır.

koruyabilmiştir. İlimler arasında bir ayırım yapılmasına karşı çıkar. Yazdığı hatıratı buna iyi bir örnek teşkil etmektedir. Geride birçok talebesi, eserleri ve güzel anılar bırakmıştır. Talebelerine ve halka iyi bir örnek olmuş, öğrencilerine talebe okutmanın önemini vurgulamıştır. Ona göre, talebe okutmayan imam ve müezzin görevini yapmış sayılmaz. Bu yazımızda iki önemli konu hedeflenmiştir. Birincisi; ecdadımızın yedi yüzüncü kuruluş yıl dönümünü bir Osmanlı alimini günümüze taşıyarak kutlamak. İkincisi; Osmanlı ve Cumhuriyeti birleştiren önemli bir şahsiyetin, zamanımıza ışık tutan yönlerini ortaya çıkarmaktır. Bu münasebetle yetiştirdiği öğrencilerinden, Ali Kaya ve İlyas Çakır Bey'in talebesi olarak, hocamıza Allah'tan rahmet diliyoruz.⁵⁷

⁵⁷ Ali Kaya Hoca Bursa Hüdâvendigar, İlyas Çakır Hoca'da Namazgah camilerinden emekli olmuşlardır. Bursa'da oturmaktadırlar.